

Александар С. ПАВЛОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

НАРАТИВИ О (НЕ)ЖЕЉЕНОЈ СУТРАШЊИЦИ У ДИСКУРСУ СРБА У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ**

Апстракт: У раду су представљени резултати истраживања положаја Срба у Косовској Митровици у контексту примене Бриселског споразума из 2013. године. У фокусу рада налази се однос косовскомитровачких Срба према последицама наведеног споразума, при чему је акценат стављен на сагледавање начина на који припадници истраживане српске заједнице о свом положају говоре са аспекта једног од главних сентимената утканих у њихов доживљај властитог статуса практично све време од етничке поделе Косовске Митровице 1999. године до данас, а то је осећање стрепње од неизвесне сутрашњице. У ситуацији када су практично искључени из одлучивања по питању примене споразума из Брисела, истраживање је било мотивисано настојањем да се косовскомитровачким Србима омогући да „проговоре“, у нади да ће њихов глас допрети не само до научне, него и до шире друштвене јавности. Циљ рада, у том смислу, усмерен је ка разумевању начина на који Срби у Косовској Митровици описују своју актуелну ситуацију, односно ка пружању одговора на питање како, у контексту осећања неизвесности од онога што доноси сутра, они промишљају своју сутрашњицу. Метода коришћена у сврху остварења наведеног циља базирана је на емској, антрополошкој кључној перспективи, што значи да су у истраживању коришћени квалитативни приступи, пре свега разговор са саговорницима. Резултати приказани у раду добијени су на основу теренског истраживања спроведеног у Косовској Митровици у више наврата током 2022. године.

Кључне речи: Срби, Косовска Митровица, Бриселски споразум, Косово и Метохија.

Истраживање чије резултате у овом раду презентујем може се третирати као наставак истраживања представљеног у претходном броју часописа *Баштина* (бр. 57), које је било мотивисано настојањем да са временске дистанце од скоро целе деценије после потписивања „Првог споразума о начелима нормализације односа између Београда и Приштине“ 2013. године, који је у јавности постао познат као Бриселски споразум, дођем до увида у свакодневну реалност Срба у Косовској Митровици, посматрану у контексту процеса реализације главног циља наведеног споразума, а то је интеграција Косова и Метохије северно од Ибра у институционални систем самопроглашеног независног Косова (Павловић 2022).

* Научни сарадник, alek.pavlovic@hotmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-68/2022-14 од 17. 01. 2022. године.

Резултати поменутог истраживања указали су на то да су Срби у Косовској Митровици према ефектима примене споразума из Брисела имали готово искључиво негативан став, преваходно из разлога што је спровођење овог споразума довело до тога да на северу Косова и Метохије из система Републике Србије у систем под ингеренцијом Приштине буде извршена транзиција практично свих кључних полога администрације и власти. Незадовољство косовскомитровачких Срба било је проузроковано тиме што је поменути развој догађаја за њих значио препуштање севера Косова и Метохије Албанцима, односно повлачење државе коју су на овом подручју доживљавали као своју, а то је држава Србија (Исто: 406).

У контексту дубоко измењених друштвено-политичких околности на Косову и Метохији после НАТО агресије 1999. године, које су, између осталог, довеле до поделе Косовске Митровице на два дела – српски и албански,¹ положај косовскомитровачких Срба карактерисали су елементи кризног, конфликтног стања, испуњеног осећањима угрожености од стране Албанаца и стрепње од неизвесне сутрашњице (Павловић 2021: 307). Након поделе Косовске Митровице Албанци су настојали да под своју контролу ставе северни, српски део града, што је узроковало међуетничке тензије и изложеност локалних Срба сталним албанским притисцима.² Доживљавајући државу Србију као своју, косовскомитровачки Срби су, при том, од стране Албанаца и међународне управе,³ успостављене на Косову и Метохији после НАТО агресије и повлачења српских снага са овог подручја, практично присиљавани на то да прихвате институције формиране под страним патронатом, да би се, од 2008. године, нашли и под ударом интеграције у систем самопроглашеног независног Косова. Иако су власти Републике Србије после потписивања Бриселског споразума 2013. године тврдили да ће овај споразум донети корист српском становништву на северу Косова и Метохије, будући да се од њега очекивало да на подручју покрајине буде формирана Заједница српских општина,⁴ примена документа из Брисела косовскомитровачким Србима није донела ништа добро. Непуну деценију после потписивања споразума осећање угрожености од стране Албанаца и стрепња од неизвесне сутрашњице за Србе у Косовској Митровици и даље су представљали константу. Заједница српских општина није основана, док су резултати примене Бриселског споразума, који су на северу Косова и Метохије довели до интеграције већине институција

- 1 До поделе је дошло када су са повлачењем српских снага са Косова и Метохије Албанци кренули у прогон Срба и других неалбанаца. Прогон је заустављен у Косовској Митровици, на реци Ибар, чиме је град дуж наведене реке подељен на два дела – јужни – албански, и северни – српски. Ибар је истовремено постао линија која је раздвајала централни и јужни део Косова и Метохије, насељен већином Албанцима, од подручја северно од ове реке, где су живели претежно Срби.
- 2 Хронологију албанских напада на Србе у Косовској Митровици северно од Ибра видети у Алексић 2018: 556-565.
- 3 Стуб међународне управе на Косову и Метохији чинили су УНМИК, цивилна администрација под окриљем УН-а, и КФОР, војне снаге под патронатом НАТО-а.
- 4 Заједница српских општина имала би широку аутономију, а чиниле би је општине са српском већином, укључујући четири општине на подручју севера Косова и Метохије (Pribicevic 2013: 323).

Републике Србије у систем самопроглашеног независног Косова, осећање неизвесности од онога што доноси сутра код Срба у Косовској Митровици још више продубљивали (Павловић 2022: 407).

Имајући у виду незадовољство косовскомитровачких Срба, не само због резултата примене Бриселског споразума, већ и због његове нетранспарентности, односно чињенице да представници државе Србије о главним циљевима споразума у широј јавности нису детаљније говорили, док српско становништво на северу Косова и Метохије о сáмом споразуму „нико ништа није питао“ (Исто: 397), истраживање чије резултате у овом раду представљам било је мотивисано настојањем да пружим допринос разумевању начина на који припадници истраживане српске заједнице о свом положају говоре са аспекта једног од главних сентименталних утканих у њихов доживљај властитог статуса практично све време од поделе Косовске Митровице 1999. године до данас, а то је осећање стрепње од неизвесне сутрашњице. Истраживањем сам, другим речима, настојао да сагледам како Срби у Косовској Митровици описују своју актуелну ситуацију, односно да дођем до одговора на питање како, у контексту осећања неизвесности од онога што доноси сутра, они своју сутрашњицу промишљају. Овако замишљено, истраживање је било базирано на премисама примењене антропологије, као дисциплине која, уопштено речено, представља „поље истраживања које се тиче односа између антрополошког знања и употреба тог знања у свету изван антропологије“ (према Рибих 2007: 5). Уз ослањање на становиште по ком „антрополог као научник и грађанин има дужност да делује на окружење у коме ради и истражује“ (Simonović 2008: 213), односно да креаторима националне политике он може да помогне у стварању услова да локалне заједнице могу слободно да одаберу сопствене начине адаптације у шире окружење и тако сачувају свој систем вредности и идентитет (Исто: 221-222), истраживање сам настојао да поставим тако да оно буде схваћено не само као допринос разумевању односа Срба у Косовској Митровици према својој сутрашњици, већ и као израз интересовања за проблеме са којима су се они суочавали и могућност њиховог решавања. За резултате истраживања приказане у раду, дакле, није било предвиђено да они буду само сазнајног карактера. Идеја је била да њихов смисао буде у томе да се у контексту незадовољства због резултата примене Бриселског споразума, и немоћи да на његово спровођење утичу, Србима у Косовској Митровици омогући да „проговоре“, у нади да ће њихов глас допрети не само до научне, него и до шире друштвене јавности, посебно до инстанци са капацитетом да одлучују, које ће овај глас „умети“ да чују, а затим и покажу спремност да га уваже.

Методолошки поступак коришћен у сврху остварења наведеног циља базиран је на емској, антрополошкој кључној перспективи, што значи да је проучавана тема анализирана „изнутра“, кроз субјективну перцепцију Срба у Косовској Митровици. Пажња је била усмерена на дискурс, сходно чему су у истраживању примењени квалитативни приступи, пре свега разговор са саговорницима. Примена наведеног метода подразумевала је употребу полуструктурираног интервјуа, вођеног помоћу претходно сачињеног упитника као основе свих истраживачких метода, који „омогућава да се знања, ставови, искуства или представе испитаника о различитим

феноменима и процесима преточе у научно релевантне чињенице“ (Вучинић Нешковић 2013: 53). Овако је, на узорку од двадесет саговорника,⁵ добијена наративна грађа чији су сегменти у раду приказани у форми транскрипција, при чему је грађа представљена у изворном облику, дакле онако како је забележена у непосредном контакту са саговорницима. С обзиром на ограничени узорак истраживања, од резултата добијених на основу анализе прикупљене грађе нису се могла очекивати уопштавања, нити једнозначни закључци од значаја за проучавану тему. Резултати представљени у раду добијени су на основу теренског истраживања спроведеног у Косовској Митровици у више наврата током месеца марта, априла и јула 2022. године.

ПОЛОЖАЈ СРБА У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ: ГОДИНЕ 2021–2022.

Да су последице примене Бриселског споразума код косовскомитровачких Срба изазивале стрешњу од неизвесне сутрашњице показивало се посебно у контексту догађаја иницираних одлукама Приштине које су усмераване у правцу смањења ингеренција државе Србије на Косову и Метохији северно од Ибра, а које су од стране локалног српског становништва сматране једностраним, односно директно усмереним против његових права и интереса. Као нарочито осетљиве, у том смислу, доживљаване су оне одлуке чији је циљ био не само да државу Србију истисну са севера Косова и Метохије, већ и да је учине „невидљивом“, под чиме се подразумевало укидање, односно забрана употребе њених симбола у свакодневним праксама локалних Срба. У питању су, дакле, биле одлуке које су Срби у Косовској Митровици доживљавали као чин којим су, између осталог, угрожавана њихова осећања националног идентитета, тј. осећања привржености држави коју су сматрали својом, а то је држава Србија.

Подела Косовске Митровице имала је од самог почетка импликације на симболичком плану, које су се манифестовале са аспекта бројних свакодневних, али и периодичних пракси српског становништва у овом граду.⁶ Употреба регистарских таблица на моторним возилима у свести косовскомитровачких Срба представљала је једно од оних питања на ком се потврђивао њихов однос према опредељењу ка ком су стремили, а то је да свој положај вежу за останак у Републици Србији. С обзиром на то да нису прихватили установе које су на Косову и Метохији формиране под УНМИК-ом, као ни установе самопроглашеног независног Косова, то је значило да Срби у Косовској Митровици нису прихватили ни обележја за своја возила која су им наметана од стране међународних чинилаца и Албанаца. Аутомобиле су регистровали у систему Републике Србије, користећи регистарске таблице са ознаком „КМ“, мада им је то, са друге стране, ограничавало слободу кретања, нарочито после једностраног проглашења косовске независности, будући да возилима

5 Структуру саговорника чинило је седам особа женског пола и тринаест особа мушког пола. Најстарији саговорник био је рођен 1958, а најмлађи 1988. године.

6 Шири увид у симболичке аспекте свакодневних и периодичних пракси Срба у Косовској Митровици доступан је у Павловић 2021: 251-292.

са српским таблицама, које су структуре под ингеренцијом Приштине сматрале незаконитим, нису могли да путују по Косову и Метохији јужно од Ибра, где су Албанци спроводили своју власт.⁷

Године 2021-2022. обележила су настојања Приштине да на Косову и Метохији северно од Ибра забрани употребу регистарских таблица Републике Србије са ознаком „КМ“, што је међу локалним Србима изазвало незадовољство и протесте.⁸ У контексту примене Бриселског споразума, чије резултате су доживљавали као присилну интеграцију севера Косова и Метохије у систем самопроглашеног независног Косова, акцију усмерену у правцу укидања регистарских таблица Републике Србије косовскомитровачки Срби видели су као чин који је, након препуштања готово свих институција из окриља српске државе у руке Приштине, наговештавао скори завршетак процеса заокруживања „косовске државности“ на целој територији покрајине.⁹ То је за њих био показатељ намера Албанаца да и са симболичке мапе избришу присуство Републике Србије на Косову и Метохији северно од Ибра и да на тај начин на овом подручју још више учврсте своју власт. У таквој ситуацији, изгледи да ће своју будућност моћи да граде у држави којом ће управљати Албанци Србима у Косовској Митровици нису деловали нимало извесно.

У светлу наведених настојања Приштине, косовскомитровачки Срби свој положај су доживљавали практично као кулминацију реалности коју су живели више од двадесет година, од поделе града 1999. године до данас. Говорећи о ситуацији у којој се налазе, саговорници укључени у истраживање нису губили из вида све оно кроз шта су, како су наводили, свих претходних година прошли, али су, ипак,

7 О симболичком значају аутомобилских регистарских ознака за Србе у Косовској Митровици, њиховој употреби, али и стратегијама за превазилажење ограничења слободе кретања на подручју Косова и Метохије јужно од Ибра видети више у Павловић 2021: 136-138, 301-303.

8 Забрана употребе српских таблица са ознаком „КМ“ најављена је уочи истека Споразума о слободи кретања, склопљеног између Београда и Приштине 2011. године, који је 2016. године продужен до 2021. године. Почетак примене најављене забране, средином септембра 2021. године, пратио је груписање специјалних полицијских снага „РОСУ“ на административним прелазима према централној Србији – Јарињу и Брњаку, што су локални Срби доживели као вид прекомерне употребе силе са циљем њиховог застрашивања. Два поменута прелаза од стране Срба су блокирана, чиме је на Јарињу и Брњаку саобраћај заустављен, а тензије подигнуте толико да је у њима дошло и до инцидената. Ситуација је разрешена у Бриселу, постизањем привременог договора између Београда и Приштине по ком су возила са српским таблицама и ознаком „КМ“ на северу Косова и Метохије наставила да саобраћају, али уз услов да српски државни симболи на таблицама буду прекривени налепницама беле боје. Средином 2022. године Приштина је донела нову одлуку усмерену ка укидању српских таблица са ознаком „КМ“, која је омогућавала пререгистрацију возила на таблице са симболима самопроглашеног независног Косова. Почетак примене најављених мера био је заказан за 1. август, што је код Срба на северу Косова и Метохије поново изазвало забринутост, а након нових тензија, подгреваних од стране Приштине и Београда, спровођење наведене одлуке, уз посредовање званичника ЕУ и САД, померено је за месец дана касније – 1. септембар. Са првим даном септембра Приштина је започела са пререгистрацијом, док су из Београда стизале поруке да власти самопроглашеног независног Косова у томе неће успети.

9 На овакав доживљај Срба у Косовској Митровици утицала је и одлука Приштине да на Косову и Метохији забрани одржавање председничких и парламентарних избора Републике Србије који су били заказани за 3. април 2022. године. То је био први пут да после НАТО агресије и увођења међународне управе 1999. године избори које је организовала држава Србија на подручју покрајине нису одржани.

признавали да су рецентни догађаји код њих значајно утицали на појачање осећања несигурности и стрепње од онога што доноси сутра. У зависности од исхода ситуације проузрокованом намером Приштине да забрани употребу српских регистарских таблица, што су видели као претњу укидању српских државних симбола на северу Косова и Метохије, односно као чин усмерен ка потпуном потискивању државе Србије и њених институција са овог подручја, неки саговорници доводили су у питање и своју будућност у Косовској Митровици:

„Лепо ми је када прођем поред школе где водим дете на тренинг, кад видим горе да пише Република Србија. Доле школа та и та, на пример, и наш грб поред. Значи, још увек грб нису скинули. Или нису скинули заставу. Е, кад буду скинули и то, неће ми бити право. Као што ми није право ово са таблицама. Прелепљивање, грб да се не види... То је понижавајуће. Ти, значи, прелепљујеш грб државе Србије. Своје државе. Кад сам први пут то видела, идем улицом и мислим: Боже, нема грба државе Србије, нема на таблицама. Јер, институције су те које обележавају неку државу“ (ж. рођ. 1973. год., разговор вођен 6. априла 2022. године).

„Све могу да поднесем. Али оног момента кад будем био натеран да ставим РКС табле, а не моје табле, државе Србије, ја ћу да изађем одавде. То би био неки преломни тренутак мени у животу. Ми смо и променили пребивалиште првенствено због тих ствари. Јер је била прича, сад ће бити РКС, ко има КМ, ово, оно... И онда сам ја пререгистровао кола на БГ. Највише из тог разлога. Али би то био неки мени у глави преломни тренутак. Не бих дозволио себи да ставим те РКС табле. Знаш, то ми је неки пад. Ако то урадиш, узео си њихово и готово је. Знаш, то је. Али још увек се није то десило“ (м. рођ. 1978. год., разговор вођен 7. априла 2022. године).

„Прво је било губитак печата Републике Србије. Па онда институције. Али то те не дотиче баш увек у свакодневном животу. А ово виђаш стално. Сваки дан. Видиш шта се ради. Да ти повучеш институције, сем школства и здравства, све што постоји да повучеш са дела територије где си то држао. И то ти је један део, како да кажем... Где ниси ти, ниси у Србији, него си Косово. И ако то буде тако, онда би рекла: Одустајем! Не због себе. Због своје деце. Јер кад ти имаш републику Косово, њихове симболе, сада таблице, сутра застава, грб... Онда, где си? У њиховој држави“ (ж. рођ. 1982. год., разговор вођен 27. јула 2022. године).

Опшгубе за положај у ком се налазе Срби у Косовској Митровици упућивали су превасходно на рачун Албанаца, за које су тврдили да уз помоћ Запада желе да на Косову и Метохији имају своју независну државу, а да их у остварењу тог циља права и интереси Срба суштински не интересују. У контексту процеса сировођења споразума из Брисела, главни узрочник свог неповољног положаја косовскомитровачки Срби видели су, заправо, у ономе што су називали „политиком свршеног чина“, под чиме су подразумевали ситуацију да на примену наведеног споразума нису могли да утичу, односно да су за одлуке које су у споразуму стајале сазнавали углавном тек онда када би оне ступиле на снагу (Павловић 2022: 397). Одговорност за поменути политику припадници истраживане српске заједнице приписивали су Приштини, али, у исто време, и Београду, за који су поједини саговорници

укључени у истраживање изјављивали да према Србима на северу Косова и Метохије води политику „одозго надоле“, или „даљински“, што значи без укључивања локалног становништва у доношење одлука које се тичу управо њега:

„Ми смо некад овде имали људе са севера Косова који су били укључени некако у те преговоре. Имали смо те људе са терена, па макар да смо од њих имали само информације. Постојао је неки политички плурализам овде. Имали смо градоначелнике из различитих политичких опција, који се нису увек слагали са централом, са председником, па је била нека врста сукобљавања мишљења, па и политичког сукобљавања, али смо долазили до неких решења. Некада и нисмо долазили, али, генерално, постојао је плурализам. Сада, нажалост, немамо ништа. Сада имамо све у неком тоталистичком стилу, где одлучује се из Београда, из једног центра моћи. Ми не знамо ни какве ће се одлуке донети, ни како, чему ће те одлуке да служе... Људи су због тога прилично уплашени“ (м. рођ. 1977. год., разговор вођен 19. априла 2022. године).

Очекујући разумевање Београда за њихове проблеме, и надајући се да ће их подржати у настојањима да у саставу Републике Србије остану, већина саговорника није крила разочарење потезима српске државе који су довели до тога да учешћем у спровођењу Бриселског споразума она Приштини практично омогући да дође на корак до потпуног заокруживања своје власти на целом подручју Косова и Метохије. Попустљивост Београда према захтевима Албанаца неки међу саговорницима правдали су лошом међународном позицијом Србије, односно њеном изложеношћу континуираним притисцима Запада усмераваних у правцу „нормализације односа“ између Београда и Приштине и њиховог узајамног признања. Сумња у то да их држава Србија „гура“ у руке самопроглашеног независног Косова, или, како је то један саговорник описао (м. рођ. 1970. год., разговор вођен 21. априла 2022. године), да су „пуштени, па како им буде“, у дискурсу саговорника је, ипак, преовладала. Говорећи о положају у који су доведени применом Бриселског споразума, саговорници су сматрали да „се много попустила, понижавајуће је, не треба да се потписује све“ (м. рођ. 1958. год., разговор вођен 12. јула 2022. године); „Ово је преживљавање. Од Бриселског споразума све иде у једном правцу. Да је добро, није. Све што је потписано, једно по једно долази на наплату“ (ж. рођ. 1973а. год., разговор вођен 14. јула 2022. године); „Стање је шизофрено! Говоре ти да је ово држава Србија, а Шингарима је дато скоро све“ (ж. рођ. 1982. год., разговор вођен 27. јула 2022. године) итд.

ШТА СРБИ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ (НЕ) ЖЕЛЕ?

Од поделе града 1999. године Косовска Митровица северно од Ибра представља практично једину мултиетничку средину на целом Косову и Метохији. Овде, на прилично малој површини, поред већинских Срба живе и Албанци, Бошњаци, Горанци, и други, али тако да им се, нарочито када је реч о Србима и Албанцима, животни простори најчешће не преклапају, већ наслањају један на други (Павловић 2021: 310). За разлику од градова на подручју Косова и Метохије јужно

од Ибра, одакле су после НАТО агресије 1999. године Срби од стране Албанаца готово до последњег протерани, северну Косовску Митровицу дан-данас одликује коегзистенција припадника две етничке групе, с тим да се она углавном одвија у две паралелне, међусобно одвојене стварности. Дистанца је генерисана „споља“, као продукт шире српско-албанске поделе на Косову и Метохији, али она се репродукује и „изнутра“, кроз праксе Срба и Албанаца које се свакодневно одвијају на свим нивоима, од индивидуалног до институционалног, где основу поделе представља узајамно неповерење (Castan Pinos 2015: 129-130, 132-133). Реч је о неповерењу чије порекло није скорашњег датума. Његова генеза може се пратити кроз дуже раздобље 20. века, док је отвореним српско-албанским сукобом 1999. године оно додатно продубљено (Павловић 2021: 312).

Упркос неповерењу, могућност суживота са Албанцима Срби у делу Косовске Митровице северно од Ибра углавном нису оспоравали, у прилог чему, уосталом, говори претходно наведена чињеница о мултиетничком карактеру овог дела града. Идеја суживота, ипак, код косовскомитровачких Срба није била једнозначна, или безусловна, што значи да се најчешће јављала са два лица. Са једне стране, могућност да са Албанцима у толеранцији живе припадници истраживане српске заједнице прихватили су превасходно у контексту свакодневнице, тј. односа који се одвијају на интерперсоналном плану, на нивоу економске размене, размене услуга, одржавања комшијских односа, и слично. У дискурсу саговорника обухваћених истраживањем то, међутим, није подразумевало суживот који би обухватао ближе, непосредније друштвене везе, пријатељство или сарадњу. Суживот је, у том смислу, често доживљаван само као околност на коју су Срби принуђени да пристану:

„Постоји осећај обостраног зазирања и аверзије. Дакле, и Срби зазиру од Албанаца, и Албанци зазиру од Срба. С тим да у северном делу Косовске Митровице, дакле код Албанаца које су наше старе комшије, међу нама не постоји, па малтене никакав проблем. Дакле, ми смо људи који сарађујемо на дневном нивоу сасвим нормално. Ту постоји поштовање, комшијски односи, наравно. Али то је само на нивоу оних свакодневних дешавања, у смислу да ми одемо да тргујемо код њих, попричамо, и тако. Међутим, ту се међу нама избегавају те високе, политичке теме, те идентитетске теме, везане за статус Косова. Ту смо, просто, дубоко, непомирљиво подељени. Ту неког спајања нема“ (м. рођ. 1988. год., разговор вођен 25. марта 2022. године).

„Трпимо се због те економске стране... Ево, на пример, поред наше зграде праве се оне зграде друге. Шиштари све раде. Немам ја то да њега мрзим као човека. Таман посла. Тако и они доле на југ. Ми кад одемо, нико ништа, сви служе, љубазни су... Али у позадини тамо ипак стоји као да ја њега нешто мало мрзим. Мрзим ја Шиштара као нацију, а не као човека. Тако исто и они мрзе нас“ (м. рођ. 1978. год., разговор вођен 7. априла 2022. године).

„Ја седнем и попијем пиће са Албанцима. Немам тај проблем. Али ту је проблем целокупна заједница. Не можемо ми сад преко ноћи да променимо, да избришемо све у српској заједници, у албанској заједници, и да кажемо: Е супер, од данас ћемо да живимо заједно, све ће да буде дивно и бајно. (...) Има ту то што је временом наслеђено. Моја генерација, барем, није имала неки прави суживот са Албанцима.

Можда смо до четвртог, петог разреда ишли у школу заједно, после се то раздвојило. Ми смо, у суштини, као и сад имали два паралелна света који су коегзистирали један поред другог. Имали смо суживот у смислу само када нешто треба егзистенцијално, нешто што се мора. Треба вам мајстор, па нађете Албанца, и тако то. Али, генерално, сад неког заједничког живота, дружење, изласци, женидбе једних са другима, није тога било овде“ (м. рођ. 1977. год., разговор вођен 19. априла 2022. године).

Могућност суживота са Албанцима, са друге стране, за Србе у Косовској Митровици била је готово непривратљива у једном случају, а то је ако би се тај суживот одвијао под албанском влашћу. Питање ко управља, односно у чијим рукама је власт, представљало је, дакле, кључни проблем од чијег решавања је зависио однос косовскомитровачких Срба према могућности да са припадницима албанске етничке групе у толеранцији живе.¹⁰ Неповерење према Албанцима, за чије намере су Срби у Косовској Митровици сматрали да су уперене против њихових права и интереса, управо је по питању располагања влашћу највише долазило до изражаја. Гледано са аспекта положаја у ком су се налазили непуну деценију након почетка примене Бриселског споразума, чије резултате су доживљавали као наметнута, присилна решења, неповерење према Албанцима у свести косовскомитровачких Срба опстајало је као једно континуирано осећање, али и као један од главних стубова њиховог опредељења, а то је противљење укључивању у институционални систем самопроглашеног независног Косова.

У контексту резултата истраживања представљених у раду, осећање неповерења према Албанцима налазило се у сржи сентимената практично свих саговорника који су у истраживању учествовали. Ови су се сентименти у дискурсу саговорника испољавали кроз отпор према наметању власти од стране припадника албанске етничке групе, односно сумњу у могућност суживота у условима ка којима је примена Бриселског споразума водила, а то је стављање севера Косова и Метохије под пуну контролу Приштине. Став по ком своју сутрашњицу нису желели да везују за владавину Албанаца саговорници су образлагали тиме да их од Албанаца деле суштинске, скоро непремостиве разлике: у погледу интереса, политике, језика, културе. Под утиском рецентних догађаја, који су 2021-2022. године кулминирали тензијама изазваних најавима Приштине да ће на северу Косова и Метохије забранити употребу српских регистарских таблица, што су Срби у Косовској Митровици доживели као акцију уперену ка укидању симбола државе коју су сматрали својом, а то је држава Србија, саговорници су истицали и то да од интеграције у систем самопроглашеног независног Косова стрепе из разлога што после 1999. године до данас Албанци нису чинили готово ништа да би стекли поверење Срба, али да су, уместо тога, поступали тако да су са позиције већине српском становништву на Косову и Метохији углавном наметали осећања угрожености и забринутости за сопствену будућност:

10 На проблем односа моћи између Срба и Албанаца на Косову и Метохији указује још Хелена Здравковић. Овај однос, према наведеној ауторки, обележен је неравнотежом и променама које се могу упоредити са кретањем клатна између две крајње тачке. То значи да се Срби и Албанци на позицијама моћи наизменично смењују, тако да једна страна долази у доминантан положај, док се друга страна владавини доминантне групе противи (Zdravković 2005: 11, 14).

„Ми смо овде као у вакууму. У ишчекивању шта ће бити ако буде било заокруживање државе њихове. Косовске. Јер ја се не осећам припадник уопште тога. Значи уопште. Неко би можда пристао да живи тако, у њиховој држави, и остао да прима плату, и то све, али ми бисмо вероватно отишли у Србију. Не из неке мржње. Значи, не. Далеко од тога. Мислим, никад Албанце нисам мрзела. Већ зато што знам, зато што сам овде рођена, све знам, значи све шта се дешавало. Како су долазили до појединих ствари. Мислим да је то непоштен начин. Јесте то борба са њихове стране. Одлично. Али сматрам да су на непоштен начин дошли до тога до чега су дошли и да на исто такав начин желе да остваре то што су себи зацртали као крајњи циљ. Сматрам да то није у реду. Сматрам да то ни у једној држави на свету не би требало да се дешава тако, без обзира што су они бројнији. (...) Значи, код њих је политика била та, то је једноставно било независно Косово. Нема шта. То им је та њихова већ вековима тежња, колико већ има од Призренске лиге, и то је то. Значи да они то могу да имају, а наша је, наравно, историја да је то наше. Е сад, да ли је то нормално, да им се да држава, чиме су то заслужили, мислим да није“ (ж. рођ. 1973. год., разговор вођен 6. априла 2022. године).

„Постоји та језичка баријера. Не разумеш их шта причају, не знаш уопште шта ти мисле. За ових двадесетак година стасале су нове генерације које не знају језик, које нису имале никакав додир са Србима, које никад Србина уживо нису виделе, него знају само онако из приче, отприлике, шта се ту дешавало. Значи, то су генерације које су рођене после деведесет девете, па су, да кажем, рођене фактички у другом једном систему. Млади овде просто немају представу једни о другима. Никада већином нису живели или били у неком ближем контакту, осим што једни о другима знају преко стереотипа, мање-више. Тако да нарочито са тим младима не знам какав однос можемо да имамо јер смо, онако, прилично другачији. Док старији, који су живели у тој, да кажем, мешовитој средини, опет им некад буде драго када сретну Србина и када могу са њим да поразговарају на српском, па да се прisetе неких времена. (...) Ми можемо да живимо прва кућа поред мене да буде Албанац, а да се ми никад не дружимо, испијамо кафе, и слично. Типа, не дирамо једни друге, али не улазимо у никакве ближе, пријатељске везе. Свако у својој енклавици, чини ми се. Али, опет, и такав суживот је дискутабилан. Постоји велики број људи који су изгубили неког блиског на Косову, значи и са једне и са друге стране, и они можда не би могли тако лако да превазиђу ту баријеру. Просто, виде једног Србина и одмах им је он тај неко ко им је убио некога, или шта већ. Због тога мислим да није баш могуће да живимо... Није немогуће, али мислим да је потребна јако велика добра воља и са једне и са друге стране да бисмо могли да заједно егзистирамо. И то је питање ако овај део овде буде интегрисан у њихов систем. То би значило укидање наших институција, што би прилично угасило овај регион на северу. Доста људи ради у здравству и школству и то је нека срж која одржава све људе овде. Када би се то угасило дошло би, претпостављам, до миграција, исељавања доста људи. Мислим да би то десетковало у неком будућем периоду српско становништво овде“ (ж. рођ. 1986. год., разговор вођен 8. априла 2022. године).

„Власт је кључна ствар. Генерално, ми као да имамо неке олимпијске игре зла које се врте. Зато што и једни и други желе апсолутну моћ над овим другим. Срби су пре деведесет девете имали све те полуге које сада имају Албанци. А сада имамо супротну ситуацију. Некако, не знам шта да кажем, тај однос између нас и њих јесте стално, у суштини, нека врста оног точка, значи једни су час горе, час доле,

и никако да изађу из тог круга. Не желе да живе заједно, не желе да стварају заједно. На Косову сам толике године, али нисам чуо да постоје фирме да раде заједно, можда једна, две... Али, генерално, немате нигде никакав суживот ван тога. У култури, спорту... Ако има, то су неки, изоловани случајеви. Немате ту нешто да се десило, да је кренуло, да кажете: Ево, супер! А и кад буде неки случај, кад људи хоће да раде нешто, онда их они упропасте. Или српска заједница упропасти или албанска. Зато што их онда експонирају медијски, ево га овај, и онда буквално то пропадне брзо. (...) Ми смо, генерално, као један лош брачни пар који једва чека да се разведе. Ја мислим да би развод био најбољи за све. И за нас, и за децу, и за целу Европу. Чак не верујем ни ми Срби да се сад врати деведесет девета година да нећемо поново да радимо исто што раде Албанци сад нама. Али то је прилично комплексно питање, тог развода. Није само ту север Косова. Ту постоје енклаве где живи један део становништва. Мада енклаве све више и више нестају. Ако се настави овако, нестаће“ (м. рођ. 1977. год., разговор вођен 19. априла 2022. године).

„Различити смо. Још посебно некад, и по менталитету, и по обичајима... Мени се дешавало да и после рата неко од Албанаца уђе у кућу и попије кафу. А ја, нити бих ишла, нити ме ико звао да дођем код њих у кућу, и кад имају празник, и кад имају нешто, буквално никад нисам позвана, оно ајде уђи... Стварно нисам. Имали смо ту у комшилуку неке Албанце, ја где сам одрасла. Имали су и ћерке, и то се сећам њихове ћерке која се дружила са нама. Сви су они говорили српски. Била је она код нас пар пута кући, али није то било природно, није било тако блиско. Баш се осећала разлика. Нико нама није бранио да се са њима дружимо, али нешто је увек постојало. Нека баријера. Можда више са њихове стране него са наше. (...) Живели смо, како кажу, једни поред других. Не знам, тако ми изгледа и данас. То јесте то, али ако... Ако гледамо сад ову ситуацију, и шта ће да буде, ја бих имала проблем да зависим од њихових институција. Да морам да одем код Албанаца да бих било шта завршила. Да школство, здравство, све оде у косовски систем, то би ми стварно било тешко прихватљиво. Мислим, шта би остало? Њихово би било све. Не би ми било лепо да одем у било коју установу, кад треба да завршите неки документ или нешто. Види се да вас баш не воле. То може да се осети. Има љубазних људи, не могу да кажем, али... Не знам како би то изгледало. Не могу да кажем да не бих пристала, али сигурно не бих волела“ (ж. рођ. 1968. год., разговор вођен 20. априла 2022. године).

„Они хоће да се ми интегришемо, да живимо у њиховој држави, а шта је косовска влада урадила, или косовске институције, за нас да би се ми осећали безбедно као мањина? Шта су урадили? Имамо само притиске. Од Бриселског споразума наовамо шаљу РОСУ, значи тотално једна ситуација беспотребна да овде, због неке баналне ствари, шаљу до зуба наоружане специјалце, да нас третирају као неке криминалце, не знам, грађане другог реда који разумеју само језик силе. Ја, ево ако би покушала да се сетим нечега да је са њихове стране дошло као неки леп гест, стварно не бих могла да кажем: Да, урадили су то, или то, да је било поштено, коректно, или тако некако. (...) Океј, разумем да они ствари посматрају другачије од нас. Они север виде као да је ово овде њихово. Можда бих и ја да сам на месту Куртија радила исто, покушавала ово да заокружим и ставим под своју власт. Али не можеш тако, само гази, гази, гази... Не предузимаш ништа да изградиш поверење, а очекујеш да те прихватимо да си власт. Неко разумевање мора да постоји“ (ж. рођ. 1982. год., разговор вођен 27. јула 2022. године).

Искази саговорника усмерени у правцу промишљања сутрашњице у условима који би подразумевали потпадање севера Косова и Метохије под власт Приштине садржавали су збуњеност, nelaгоду, пре свега сумњу у то да би у контексту пуне примене Бриселског споразума, односно финализације процеса интеграције у систем самопроглашеног независног Косова, Срби у Косовској Митровици могли да очекују безбедну и перспективну будућност, ослобођену од притисака или угрожавања. У приказаним ставовима, другим речима, изражавана је свест о дубокој по двојности између Срба и Албанаца, која је повезивана са осећањима неповерења према припадницима албанске етничке групе, што је у дискурсу саговорника, експлицитно или имплицитно, играло улогу важних чинилаца противљењу интеграцији у „косовску државност“ наметаној од стране Приштине.

Док су саговорници у својим ставовима исказивали отпор према наметању власти Албанаца, где је интеграција севера Косова и Метохије у систем самопроглашеног независног Косова доживљавана као нежељени исход решавања положаја у ком су се налазили, њихови наративи, са друге стране, садржавали су казивања која су осликавала оно што су на плану промишљања своје сутрашњице они недвосмислено желели. Ова казивања провлачила су се кроз одговоре које су саговорници давали на више различитих питања која су им приликом истраживања постављана, при чему су она понекад изношена само као део датих одговора, и то неретко на недовољно кохерентан начин. Да би у оваквој ситуацији било могуће доћи до увида у концизне, не превише растресите ставове саговорника на тему промишљања жељене будућности, приликом истраживања постављено им је следеће питање: „Какву бисте сутрашњицу у Косовској Митровици за Вас желели да имате? Да буде онако како Ви желите да буде?“ Неки од одговора на наведено питање били су ови:

„То је питање за милион долара! Па, шта бих желео?!... Желео бих оно што желе, чини ми се, сви нормални људи. Било где на свету, не само овде. Просто, да то буде једно лепо место за живот. Место где ће сви људи моћи да живе слободно, да раде слободно, да се изражавају слободно, да немају страха од тога да ће неко доћи одавде или оданде и учинити неко зло. И да ће имати неку предвидљиву будућност, у смислу да ти сада можеш да испланираш шта ће бити за десет година. Типа купићу стан, оженићу се, купићу кола, имаћу троје деце, ићи ћу, не знам, на скијање, ићи ћу у Египат... Једноставно, живети живот пуним плућима као сав нормалан свет. Опет, све је то везано за високу политику. Дакле, ми можемо да планирамо шта год хоћемо, али моћ одлучивања о нашем положају, нажалост, налази се тамо где се одлучује о тим крупним политичким темама. Ми можемо да планирамо шта год хоћемо, али уколико се, примера ради, одлучи да ово буде саставни део такозване државе Косово, онда за нас овде нема живота. То је јасно свакоме. Ту да се не лажемо. Нема шта! Ако ово остане део српског државног система, онда имамо будућност. Природа сама то по себи налаже. Примера ради, ако имамо на уму једну чињеницу, а то је да где год је било српских институција, у било каквом облику, ту су Срби некако и опстали. Где их није било, они су нестали. Просто, или одмах, или кроз одређено време. Тако да, чини ми се, да би јачање институција, у смислу да те институције буду стабилне, да у њима раде стручни људи, који имају и знања, карактер, омогућило да се ми осећамо сигурно, као своји на своме. А опет, да бисмо такви били ми морамо да живимо са централном Србијом. Најбоље могуће

решење, наравно, било би да ово остане део Србије. Било ког човека да питаш, то ће да каже“ (м. рођ. 1988. год., разговор вођен 25. марта 2022. године).

„Волео бих да будем председник Аутономне Покрајине Косово и Метохије и да из Приштине зовем своју супругу и питам је како је овде у Косовској Митровици. Шалим се. Волео бих да се врати као што је било пре деведесет девете. Моја жеља је да видим оног саобраћајца нашег овде, у униформи као што има онај у Београду. Са нашом заставом на рукаву. Ту да стане и да ми каже: Ниси везао појас, казна пет хиљада динара. А ја њему: Изволите. Довиђења, пријатно! Ето, то ми је жеља“ (м. рођ. 1978. год., разговор вођен 7. априла 2022. године).

„Добро питање. Па, можда... Мислим да је то немогуће, али пошто сам живела, рођена сам на Косову пре деведесет девете, просто, ето, када би могло да се врати то неко стање од пре деведесет девете. Али, стање какво је било у градовима, јер по селима је било којечега... Опет у градовима је живело то неко градско еманциповано становништво и постојао је тај неки ниво коегзистенције, и трипљивости, пријатељски неки став. Значи, ти дођеш код њих на Бајрам, они дођу код тебе на Божић, значи сасвим једна, онако, уклопљеност... Та права једна мултиетничка, мултикултурна средина... Ето, кад би могло да се нешто промени и да сутра буде другачије, волела бих да се врати на тај један ниво, али, кажем, ниво у већим градским центрима где су људи били мало еманципованији, не толико националистички оријентисани. Сада су Срби овде у Косовској Митровици још и у добром положају у каквом су положају Срби у енклавама. Овде, конкретно, Срби су у бољој позицији јер физички, географски, ослањају се на Рашку. Све им је близу, све им је доступно. Са друге стране, неко из Гњилана или Штрпца, било шта да им треба из Србије, не дај Боже једном да треба да беже онако главом без обзира, све им је много даље. Идеално би било када бисмо остали у оквирима Републике Србије, али шта ће се десити сâми Бог зна. Нарочито кад погледам онако мало дуже, историјски... За десет, двадесет, педесет, сто година, питање је како ћемо ми овде демографски да стојимо и колико ће воље и енергије имати Република Србија да улаже у очување људи и културе овде“ (ж. рођ. 1986. год., разговор вођен 8. априла 2022. године).

„Када видим ову државу, ову косовску, много веће ингеренције је имала Република Србија, на пример, над косовским Албанцима, него што Косово има над Србима. Па, опет, они су успели да дођу до тога да Република Србија нема више своје ингеренције, власт овде. Иако је ствар сада таква, ја на ту њихову косовску државу, генерално, не пристајем. Значи, увек је тај непрестанак неког појединца, нас пуно појединаца, битан у целој тој причи. Ако ми не желимо да пристанемо на њу, буквално у неким ситним стварима, да оспоравамо постојање те државе, те ситне ствари могу касније да изроде и веће ствари, неку врсту оружаног отпора, или већ тако нешто. То значи да ово овде и даље видим као Србију. Желео бих да тако и остане. Али и да Србија буде другачија од оне каква је данас, у политичком смислу, на првом месту. Да Косовска Митровица буде део Србије. У сваком смислу речи. Да не буду само ове заставе које су фигуративно ту, које млате на ветру, него да буде у правом смислу речи. Ако хоћеш да ти то пластично опишем, то би било као оно кад Алекса Шантић под старе дане види српског војника који пролази Мостаром. Тако се и ја надам да ћу некада, једног дана, у Митровици видети да он поново прође, јер по мени то представља неки вид државности.

Војник, полицајац, ето то... Значи, желео бих да ово овде буде део државе која ће у правом смислу речи бити држава Србија“ (м. рођ. 1977. год., разговор вођен 19. априла 2022. године).

„Па, немам ја неке велике жеље... Прва асоцијација ми је само да не буде горе. Да не буде тешко за живот. Да будемо слободнији. Или бар да не изгубимо и ово мало слободе. Да, ето, остану те неке установе, институције српске. Да се не гасе, мало по мало. Да се не појачава режим на прелазима, у смислу да немамо још већих проблема да пређемо Јариње. Мислим, најбоље би било да Косово и Метохија буде Србија. Да не будемо грађани другог реда. Помиње се нека аутономија за Србе, али то ми се не би свидело у њиховој независној држави. Не би била ни за поделу... Размишљао, ајде добили би ми то, али опет би остало толико места где живе Срби и толико простора који ја сматрам српским би остао на другој страни. Никако нисам да се призна независно Косово, по цену, не знам, било какве аутономије, и не знам чега...“ (ж. рођ. 1968. год., разговор вођен 20. априла 2022. године).

У одговорима на постављено питање, као што се из приказаних наратива може видети, у дискурсу саговорника преовладала је једна жеља, а то је да своју сутрашњицу вежу за останак у оквирима државе коју сматрају својом, а то је држава Србија. Представа жељене сутрашњице у свести саговорника повезивана је са стањем пре 1999. године, дакле пре НАТО агресије и дубоких друштвено-политичких промена на Косову и Метохији, које су они памтили као време српског суверенитета на подручју покрајине, али и као време у ком се суживот са Албанцима одвијао у духу међусобног уважавања, без изражених тензија. На основу приказаних наратива стиче се слика о жељама саговорника које делују заправо прилично скромно. Говорећи о својој сутрашњици, они за себе нису прижељкивали практично ништа више од елементарних ствари које би, како је то један саговорник навео, требало да представљају животну нормалност, не само у Косовској Митровици, него било где другде у свету. Једна од главних жеља, у том смислу, била је слобода. Жеља за слободом јасно је одражавала актуелни положај косовскомитровачких Срба, али и њихову стрепњу да ће у случају успостављања власти Приштине на подручју Косова и Метохије северно од Ибра они слободу изгубити.

ЗАВРШНО РАЗМАТРАЊЕ

Резултати презентовани у раду имали су за циљ да научној, али и широкој друштвеној јавности, приближе гласове Срба из Косовске Митровице, како би на тај начин била скренута пажња на потребу разумевања положаја у ком се они налазе, односно на потребу њиховог укључивања у доношење одлука директно везаних за питање опстанка српског становништва у овом граду. У контексту примене Бриселског споразума, чији резултати су довели до тога да на северу Косова и Метохије до ове, 2022. године, из руку Републике Србије у руке самопроглашеног независног Косова буду предате готово све кључне институције, осим још школства и здравства, истраживање је било усмерено ка пружању доприноса артикулацији легитимних ставова косовскомитровачких Срба, нарочито у ситуацији када им је могућност да утичу на спровођење споразума из Брисела готово потпуно ускраћена.

Иако засновани на наративима ограниченог броја саговорника, резултати истраживања указали су на две главне ствари: 1) ослоњени на централну Србију, и доживљавајући себе као део матичне државе Србије, Срби у Косовској Митровици противе се власти Албанаца и интеграцији у самопроглашено независно Косово; у случају да север Косова и Метохије дође под пуну контролу Приштине вероватно не мали број Срба Косовску Митровицу пре или касније би напустио; 2) жеља косовскомитровачких Срба је да своју суштрашњицу вежу за останак у оквирима Републике Србије; имајући у виду осећања неповерења према Албанцима, као и схватање дубоких међусобних разлика, ово је решење које би им, како сматрају, гарантовало заштиту њихових права и давало наду у сигурну будућност.

Стрепња од неизвесне суштрашњице код Срба у Косовској Митровици додатно је 2021-2022. године интензивирана потезима Приштине чији је циљ био забрана српских регистарских таблица са ознаком „КМ“, што је локално српско становништво доживело као покушај прекидања једне од важних симболичких веза са централном Србијом. Оно што је у наредном периоду извесно јесте једно, а то је да ће од потеза државе Србије, која је потписник споразума из Брисела, будућност Срба у Косовској Митровици недвосмислено зависити. Уколико Београд покаже спремност да уважи, а затим и стане иза ставова косовскомитровачких Срба, није немогуће очекивати да ће њихово одвајање од остатка Србије бити заустављено. У супротном, развој догађаја биће такав да ће он наставити да се креће у правцу у ком многи становници српског дела Косовске Митровице сасвим вероватно неће желети да иду.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексић 2018: Јован Ј. Алексић. „Косовска Митровица после 1999. године: живети у подељеном граду“. *Сан о прагу*. Зборник радова. Ур. Емир Кустурица и Александра Вранеш. Вишеград: Андрићев институт, 555-590.
- Вучинић Нешковић 2013: Весна Вучинић Нешковић. *Мејодологија истраживања у антропологији: Од нормативне до искуствене*. Етнолошка библиотека. Посебна издања, књ. 10. Београд: Српски генеалошки центар.
- Zdravković 2005: Helena Zdravković. *Politika žrtve na Kosovu*. Etnološka biblioteka, knj. 17. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Castan Pinos 2015: Jaime Castan Pinos. "Mitrovica – A city (re)shaped by division". *Politics of Identity in Post-Conflict States*. Ed. Éamonn Ó Ciardha and Gabriela Vojvoda. London: Routledge, 128-142.
- Павловић 2021: Александар Павловић. *Свакодневица Срба у северној Косовској Митровици*. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић.
- Павловић 2022: Александар Павловић. „Срби у Косовској Митровици: Континуитет ‘заробљене’ свакодневице“. *Башићина*, св. 57, 391-408.
- Pribicevic 2013: Ognjen Pribicevic. "Serbian – Albanian Negotiations About Kosovo and Metohija 2011-2013". *Српска ђилишчка мисао*, год. 20, vol. 42, бр. 4, 311-326.
- Рибих 2007: Владимир Рибих. *Примењена антропологија: Развој примењених антрополошких истраживања у Великој Британији и Сједињеним Америчким Државама*. Етнолошка библиотека, књ. 26. Београд: Српски генеалошки центар.
- Simonović 2008: Dubravka Simonović i Miloš Milenković. „Ponovno promišljanje šeme ‘sredstava-kao-ciljeva’: Metodološki potencijali društveno angažovanog istraživanja“. *Етноантропологијски проблеми*, н. с., год. 3, св. 1, 205-228.

Aleksandar S. PAVLOVIĆ

NARRATIVES ABOUT THE (UN)DESIRED TOMORROW IN THE DISCOURSE
OF SERBS IN KOSOVSKA MITROVICA

SUMMARY

In this paper the author presents results of research on the position of Serbs in Kosovska Mitrovica in the context of the integration of the north of Kosovo and Metohija into the institutional system of the self-proclaimed independent Kosovo, foreseen by the Brussels Agreement from 2013. The focus of the paper is on the attitude of the Serbs in Kosovska Mitrovica towards the outcomes of the Brussels Agreement, where the emphasis is placed on viewing the way in which the members of the researched Serbian community talk about their position from the aspect of one of the main sentiments woven into their experience of their own status practically all the time since the ethnic division of Kosovska Mitrovica in 1999 until today, and that is the feeling of apprehension from an uncertain tomorrow. In a situation where they are practically excluded from making decisions regarding the application of the Brussels agreement, the research was motivated by the effort to enable the Serbs in Kosovska Mitrovica to “speak”, in the hope that their voice will reach not only the scientific, but also the wider social public. The goal of the paper, in that sense, is aimed at understanding the way in which the Serbs in Kosovska Mitrovica describe their current situation, that is, at providing an answer to the question of how, in the context of feeling uncertainty about tomorrow, they think about their future. The method applied in achieving the set goal was based on the *emic*, anthropological key perspective, which means that the author used the qualitative research approach, primarily the conversation with interlocutors. The results presented in the paper were obtained on the basis of field research conducted in Kosovska Mitrovica on several occasions during 2022.

Key words: Serbs, Kosovska Mitrovica, Brussels Agreement, Kosovo and Metohija.